

ВПЛИВ БАТЬКА НА ГЕНДЕРНЕ ВИХОВАННЯ ХЛОПЧИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕТНОПЕДАГОГІЦІ

Стаття присвячена висвітленню етнопедагогічних підходів науковців щодо проблеми впливу гендерних взаємин у сім'ї на процес виховання хлопчиків дошкільного віку. Для глибшого розуміння означеної проблеми дослідниця здійснила психолого-педагогічний аналіз сутності поняття «гендерне виховання». Автором статті проаналізовані вітчизняні дослідження, що визначають механізми гендерного виховання хлопчиків у дошкільний період дитинства в контексті гендерних взаємин з батьком. Крім того обґрунтовується думка про те, що пізнаючи соціальний світ, дитина не тільки засвоює гендерні норми соціального середовища, а й стає активним перетворювачем свого власного внутрішнього світу, що веде до саморозвитку і самовдосконалення підростаючої особистості.

Ключові слова: гендерне виховання, батько, хлопчики, діти дошкільного віку, батьки, родина.

Статья посвящена освещению педагогических подходов ученых по проблеме влияния гендерных взаимоотношений в семье на процесс гендерного воспитания мальчиков дошкольного возраста. Для более глубокого понимания этой проблемы исследователь совершил психолого-педагогический анализ сущности понятия «воспитание», «гендер». Автор статьи проанализировала отечественные исследования, определяющие механизмы гендерного становления личности в дошкольный период детства в контексте гендерных отношений в семье с отцом. Кроме того обосновывается мнение о том, что, познавая социальный мир, ребенок не только усваивает гендерные нормы социальной среды, но и становится активным преобразователем своего собственного внутреннего мира, что ведет к саморазвитию и самосовершенствованию подрастающей личности.

Ключевые слова: гендерное воспитание, отец, пальчики, дети дошкольного возраста, родители, семья.

This article is dedicated to explaining of the pedagogical approaches by the scientists as to the problem of the influence of gender relations in the family on the process of pre-school boys education. The researcher made psychological-and-pedagogical analysis of the essence of the concepts of «education» and «gender» for considerable understanding of the definite problem. The author of the article analyzed foreign and native researches that define mechanisms of personality education during pre-school period in the

context of gender relations in the family . Furthermore, the author of the paper substantiated the idea that knowing the social world, the boy does not only learn gender norms of the social environment, but she/he becomes an active transformer of his own inner world which leads to self-development and self-perfection of a growing personality.

Key words: *gender education, father, boys, pre-school children, parents, family.*

Постановка проблеми. Майбутнє незалежної України залежить від духовного потенціалу молоді, прагнення до пошани, безкорисливої турботи про батьків та Батьківщину. Самодостатність, розвиток внутрішнього світу жінки і чоловіка поступово стають першочерговими цінностями, оскільки свобода особистості може бути досягнута шляхом саморозвитку, руйнацією стереотипів. Ефективна гендерна соціалізація можлива за умови належного виховання хлопчиків і дівчаток дошкільного віку, їхньої орієнтації на партнерство, толерантність та взаємозамінність у виконанні сімейних та соціальних ролей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти проблеми виховання дитини дошкільного віку в сім'ї розглянуто в дослідженнях сучасних учених (А. Богуш, А. Гончаренко, О. Докукіна, Т. Жаровцева, К. Журба, Т. Кочубей, Д. Луцик, М. Машовець, Т. Поніманська, І. Рогальська, О. Хромова та ін.).

Доведено, що на ефективність виховання дитини в родині суттєво впливають її взаємини матір'ю (О. Бутенко, О. Петренко, Л. Повалій, О. Тимофеева та ін.) та батьком (Д. Борисенко, Ю. Євсеєнкова, І. Кон, М. Мацук).

Дослідники одноставно наголошують на тому, що діти, виховуючись під впливом своїх батьків, набувають ознак відповідності свої статі. Розуміючи різноплановість проблеми, в межах нашої статті ми проаналізуємо особливості впливу батька на гендерне виховання хлопчиків дошкільного віку. Віддаючи належне сучасним дослідженням у сфері означеної проблеми, вважаємо за необхідне зупинитись на аналізі надбань української народної педагогіки, що увібрала в себе багатовіковий народний досвід батьківського гендерного виховання хлопчиків. Таке дослідження дасть можливість виявити прогресивні надбання народної педагогіки та глибше усвідомити сучасний стан проблеми.

Мета статті – проаналізувати систему поглядів народної педагогіки на проблему впливу батька на процес гендерного виховання хлопчиків та визначити доцільність її застосування у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Представники різних наукових шкіл поділяють думку про те, що гендерне виховання дітей залежать від змісту навчання у родині, в якій вони живуть.

Функціонування гендерного конструкту можна аналізувати як на егалітарних (партнерських), так і на сакраментальних (традиційних) статево рольових взірцях. Історично успадковану диференціацію сфер

діяльності статей: світ чоловіків – світ предметів і речей (предметно-інструментальний), світ жінок – світ спілкування і взаємин (емоційно-експресивний) – і сьогодні здебільшого вважають пануючою у настановах на призначення статей у сім'ї та суспільстві [2, с. 36].

Впродовж багатовікового розвитку українського суспільства проблема гендерного виховання хлопчиків мала різне розуміння, яке залежало від соціально-економічних, політичних та історичних умов, рівня розвитку філософсько-релігійних і педагогічних уявлень про дитину та її місця у соціальному середовищі.

Означена проблема знайшла своє висвітлення і у педагогічних поглядах українського народу. Народна педагогіка чітко усвідомила значення гендерного виховання хлопчиків. Взагалі, дефініція «виховання» в українців, очевидно, походить від слова «ховати», тобто заховати (зберігати) – дбайливо ставитись, не розтрачувати і захищати знищення, смерті, хвороби, «лихих очей», поганих впливів оточуючих [4, с. 47].

Сім'я – перший в часовому аспекті і найбільш близький до дитини вихователь. Внесок матері і батька не визначається кількісною міркою «більше-менше», але істотно залежить від загальної атмосфери у сім'ї, системи відносин дорослих членів сім'ї один до одного і до дитини.

Безумовно, батьківська пара дарує дитині разом з життям: генотип і вроджені особливості, які виступатимуть передумовами її розвитку; умови життя в родині, які визначають розвиток дитини і навички гендерних взаємин, а також його ціннісні орієнтації на життя, світовідчуття, ставлення до себе, до родини, до оточення, до своєї та чужої національної належності, до людей інших національностей тощо.

Дитині родина дає відчуття належності до певної групи, без чого вона почувається самотньою, реалізує потребу у безпеці, комфорті; дарує відчуття і дає реальні докази своєї значущості для інших, без чого у особистості розвивається почуття неповноцінності; дає змогу відчути взаємне тепло і любов; формує почуття своєї неповторності та індивідуальності; дає зразок для наслідування [2, с. 56]. Неминучий досвід, що залишає глибокий слід у свідомості дитини, полягає у повсякденному спостереженні за своїми батьками. Діти бачать, коли мати займається жіночими справами, а тато своїми – чоловічими. Все це, зрозуміло, допомагає хлопчику зрозуміти власну гендерну роль у житті. Йдеться, таким чином, про досвід першочергової важливості у формуванні гендерних уявлень та гендерної поведінки. Якщо малюк живе у благополучній, спокійній сім'ї, він непомітно сам навчиться нормально сприймати стосунки статей, тому що батьки подають йому добрий приклад. Хлопчик наслідує риси мужності батька.

У межах нашого дослідження варто зупинитися на понятті «гендерне виховання», визначене С. Вихором «як цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття, поведінку вихованців з метою формування егалітарних цінностей, поваги до особистості незалежно від статі, розвитку індивідуальних здібностей і якостей задля самореалізації, оволодіння

навичками толерантної поведінки та побудови громадянського суспільства [1, с. 47].

Історичний досвід свідчить, що виховання хлопчик і дівчаток споконвіку відрізнялося. Слід відмітити, що ще в первісних суспільствах батьківське виховання хлопчиків відбувалося в контексті діяльності і потреб сім'ї.

Життя дітей з перших днів існування було включене в побут батьків, які передавали свій досвід виживання: захисту від ворогів і небезпек, добування їжі, користування знаряддями праці, взаємодії з іншими людьми. Тобто, гендерне виховання хлопчиків забезпечувалось за допомогою механізму соціального наслідування – передавання досвіду попередніх поколінь наступним.

На цьому ґрунті і постала народна педагогіка, провідними виховними засобами якої стали поведінка і вчинки батьків, народний фольклор, вірування, свята, народні звичаї та традиції, родинно-побутова культура та мова.

Надання батьком великого значення фізичному розвитку хлопчиків було обумовлене важким життям української сім'ї. Щоденна клопітка праця, в яку залучалися хлопчики, вимагала неабиякого здоров'я та сили. Тому фізичне здоров'я, витривалість, стійкість завжди були в пошані у народу. І культивувалися батьком як незмінні цінності. Вважалося, що здоров'я – найбільший скарб, дар Божий, тому його прагнули берегти і вчили цьому дітей [4, с. 46].

Хлопчик з раннього дитинства вчився від батька наслідувати бережливе ставлення до матері. Ще до народження малюка жінка зазнавала пошани не тільки від чоловіка і родини, а й від усього соціального середовища.

Аналізуючи погляди народної педагогіки, ми дійшли висновку, що особлива увага приділялась турботі про безпеку малюка немовлячого віку. «За малим потрібне око та око, бо ще життя не знає», – говорили люди.

В силу своєї сприйнятливості і наслідуваності хлопчики починали активно пізнавати закони життя, повторюючи поведінку і спосіб життя батька в практичній та господарській діяльності, під час обрядових свят та обрядів.

На основі поглядів народної педагогіки видатний український дослідник О. Духнович визначив роль прикладу батька у гендерному вихованні хлопчика. Зокрема, в його творах вказується про заборону батькові вживати алкоголь, бо у батьків-п'яниць народжуються діти-п'яниці.

Актуальними залишаються на сьогоднішній день думки педагога про основні умови гармонійного виховання хлопчиків, які залежать від батька: ведення здорового способу життя та дотримання гігієни в родині, збереження теплих емоційних стосунків в сім'ї, неприпустимість залякування, яке негативно впливає на психічне здоров'я дитини.

Народна педагогіка гостро негативно ставилась до батька, який не оберігав хлопчиків від небезпек і хвороб. М. Грушевський проаналізував причини та наслідки такої необачної поведінки: «Буває, що неохайні

батьки до дітей: батько у «найомчиках, щоб гроші носити в хату, а мати з ґрунту заробляє: у день копаються, а у свято гуляють, полишивши діти на вигоні з циганчатами або де у бур'яні самих. Так воно і росте, як бур'ян той. Шкодить дітям і те, як яку хворобу мають, а на неї ніхто не зважає. Такі діти, буває, скалічують: те оглухне од болячки, те закривіє або осліпне – і готова каліка» [4, с. 185].

Негативно відносились народна педагогіка і до батьків, які проявляли жорстокість до своїх дітей. Хоча в народній педагогіці покарання і допускалися, проте увага зверталася на його доцільності і мірі використання: «Не можна бити по голові, бо розум заб'єш» [4, с. 52].

Глибину і сердечність відносин, що існують між чоловіком і дружиною, батьками й дітьми в родині, К. Ушинський уважав ефективним засобом народної педагогічної культури, що благотворно впливає на гендерне виховання хлопчиків [6, с. 109]. Усі елементи народної культури: мова, казки, духовні й літературні традиції – впливають на формування базових гендерних якостей особистості хлопчика.

Увесь уклад життя народу сприяв вихованню дитини працею і в праці, виховував пошану до батьків, старших і турботливе ставлення до молодших. Найважливішими традиціями батьківського виховання були: суворість і вимогливість у сімейних взаєминах, особиста відповідальність кожного члена сім'ї за доручену йому справу, взаємодопомога та взаємовиручка, пошана до старших за віком, батьківське благословення, сумлінність, доброзичливість, скромність, повага до праці та людини, провідна роль родинних стосунків [3, с. 105].

У традиційній сім'ї одностайно визнавали владу батька (господаря), а всі сфери життя сім'ї регулювалися патріархальною традицією поваги до глави сім'ї, якому належала вирішальна роль у розв'язанні внутрішньо-сімейних проблем. Батьки та літні люди виступали беззаперечними авторитетами в релігійно-моральній та обрядовій традиції, зберігачами історичних знань [7, с. 7].

Батько відігравав головну роль у гендерному вихованні хлопчика, адже через його приклад і настанови зростаюча особистість отримувала перші знання про світ: найпростіші правила поведінки в суспільстві, норми соціальних стосунків з протилежною статтю.

За традиційного розподілу сімейних обов'язків в українській сім'ї жінки переважно повинні вести домогосподарство та виховувати дітей, а чоловіки – матеріально забезпечувати сім'ю. Таке ставлення в народній педагогіці до народження дітей різних статей продиктовано домінуванням чоловіка в системі «чоловік-жінка». Тому очевидно, що за розпорядком і плануванням господарських робіт в українській селянській родині стежив батько.

В українському традиційному суспільстві по-різному сприймалося народження доньки й сина, оскільки в народному світогляді син вважався помічником батька, а з часом – майбутнім годувальником сім'ї і продовжувачем роду, тоді як дочка нібито приносила лише витрати [3, с. 107].

Таке ставлення в народній педагогіці до народження дітей різних статей продиктовано домінуванням чоловіка в системі «чоловік-жінка». Тому очевидно, що за розпорядком і плануванням господарських робіт в українській селянській родині стежив батько

Ігнорування батьківським вихованням вкрай небезпечно («Не хочеш слухати тата, то послухаєш колись ката»). Вислів – порада «не лізь поперед батька в пекло» теж застерігає від необачності в оцінці авторитету батька. Відмічається справедливість батька у ставленні до своїх дітей «Отець по-батьківськи поб'є, по-батьківськи й помилує») [5, с. 187].

Чільне місце у гендерному вихованні хлопчиків посідає усна народна творчість: казки, байки, бувальщини.

Про силу виховного впливу батька красномовно свідчать українські народні прислів'я та приказки: «Який кущ, така й хворостина, які батьки, така й дитина», «Який дуб – такий тин, який батько – такий син», «Батько і мати – два сонця в хаті», «Як батьки ставиться до своїх дітей, так і діти ставляться до своїх батьків» [5]. Про повагу до батька йдеться і в українських народних піснях.

Невдячність дітей, неповага до батька трактуються у фольклорі не тільки як порушення засновничих морально-етичних засад сімейного й узагалі людського співжиття, а й як тяжка провина, злочин, за який неминуча розплата. Такий погляд утверджується як у ліричних піснях, так і в більш розгорнутих сюжетних, епічних прозових і пісенних фольклорних творах.

Образа батьків – тяжкий гріх, що дорівнюється смертному гріхові [3, с. 108]. Важливим засобом, що сприяв розумінню дітьми стосунків між людьми, певних правил поведінки, були казки. Вони вводять дітей у світ родинних відносин, у них вище за все ставиться справедливість, добро, пошана до батька і матері.

Українська родина мала усталені правила родинного виховання і спілкування, які виявлялися у створенні колискових пісень, легенд, примовлянь, повчань, ігор, загадок, казок [3, с. 108].

Проведений аналіз надбань української народної педагогіки з проблеми гендерного виховання хлопчиків під впливом батька свідчить про доцільність використання народних поглядів у практиці сучасного родинно-суспільного виховання.

Проте існує ціла низка проблем сучасного суспільства пов'язана саме з відстороненням чоловіків від виховання молодого покоління. Нерідко поряд із соціальною, громадською, професійною і творчою само-реалізацією, чоловік, на жаль, не завжди реалізується як батько.

Але батько потрібен дітям нарівні з матір'ю – як вихователь, носій вікових ціннісних традицій. На сучасному етапі сім'я як соціальний інститут переживає гостру кризу, що є наслідком складної суспільно-політичної та економічної ситуації в державі. Роздратованість, грубість, знервованість, сварки, відсутність взаємоповаги у членів сім'ї призводять до негативного емоційного психологічного мікроклімату та деформації взаємин дорослих і дітей.

Дослідники проблем гендеру вказують на низку складових традиційної чоловічої гендерної ролі, які за своїм наповненням є обмежувальними, а іноді й дискримінаційними. До них належать наступні: норма успішності/статусу; фізичної стійкості, розумової стійкості, емоційної стійкості, антижіночності.

При цьому прагнення відповідати такому соціально сконструйованому ідеалу для хлопчика є не стільки внутрішньою потребою, скільки суспільною нормою. Науковці доводять, що внаслідок дії цих норм у чоловіків знижується рівень тривалості життя, погіршується здоров'я, виникають міжособистісні проблеми, стресові ситуації, внутрішні конфлікти, формується занижена самооцінка, унеможлиблюється вираження почуттів, виникають перешкоди в процесі самореалізації, вони дистанціюються від сім'ї і часто вдаються до насилля.

Висновки і перспективи. Отже, історико-педагогічний досвід українського народу у галузі гендерного виховання хлопчиків під впливом батька є одним із важливих компонентів матеріальної і духовної культури, що не втрачає своєї значущості і знання якого може сприяти глибшому осмисленню цих проблем на сучасному етапі суспільного розвитку.

Поєднання підходів народної педагогіки з досягненнями сучасної науки забезпечить реальні можливості для вироблення ефективної методики гендерного виховання дітей відповідно статі на рівноправних паритетних принципах соціальної взаємодії, що і стане предметом нашого подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вихор С. Т. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та юнацького віку. Дис.. канд. . наук / Вихор С. Т., – Тернопіль, 2005. – 272 с.
2. Кравець О. М. Сімейний побут і звичаї українського народу : історико-етнографічний нарис / О. М. Кравець; [відп. ред. В. Т. Зінич]. – К. : Наукова думка, 1966. – 199 с.
3. Курчатова А. В. Шанобливе ставлення до батька як аспект морального виховання дітей старшого дошкільного віку / А. В. Курчатова // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О Сухомлинського : збірник наукових праць. – Випуск 1.41 (93). – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2013. – С. 105–108.
4. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка : навч.-метод. посібник / М. Г. Стельмахович. – Київ : ІЗМН, 1997. – 231 с.
5. Українські прислів'я та приказки / уклад. С. В. Мишанич, М. М. Пазяк. – К. : Дніпро, 1984. – 390 с.
6. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : у 2-х т. / К. Д. Ушинський. – К. : Рад. школа, 1983. – Т. 1. – 488 с.
7. Якименко С. І. Підготовка майбутнього вчителя до громадянського виховання учнів початкової школи : монографія / С. І. Якименко, І. В. Щербак. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – 240 с.